

İZOLASYONDAN YENİ ALTERNATİFLERE: CHP'NİN ORTADOĞU YAKLAŞIMI

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

“

Gerek tek başına gerekse koalisyonlarla iktidar konumunda olan CHP, Türkiye'nin Ortadoğu gelişmelerine yönelik duruşunu şekillendirmiştir. Cumhuriyetin kurucu iradesi olarak zamanında Ortadoğu'da önemli rol üstlenen CHP'nin zaman içerisinde bölge ilişkilerinden kendisini uzaklaştırdığı görülmüştür.

”

Ana muhalefet partisi olarak siyasette varlığını sürdüren Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında iktidar olduğu için Ortadoğu coğrafyasına yönelimde önemli etkisi olmuştur. Ancak 20. yüzyıl genel çerçevede bölgeden uzaklaşmayla geçmiştir. Ortadoğu ülkelerinden farklı kimlik çerçevesi kurmaya çalışan CHP eğiliminde Türkiye, zaman içerisinde kendisini Ortadoğu coğrafyasındaki meselelerden izole etmiştir. Fakat 2011 yılından itibaren

Arap Ayaklanmaları ve bölgeye etkisiyle birlikte bu durumun sürdürülemez olduğu kabul edilmiştir. Bu gerçeklikle birlikte CHP'nin Ortadoğu'ya ilişkin yeni yaklaşım oluşturma çabaları öne çıkmaya başlamıştır. Nitekim 2011 sonrasındaki seçim bildirimlerine de yansayan bu çabanın günümüzde de CHP için en somut göstergesi Ortadoğu Barış ve İşbirliği Teşkilatı projesidir.

İZOLASYON DÖNEMİNDEN ARAP AYAKLANMALARINA

Gerek tek başına gerekse koalisyonlarla iktidar konumunda olan CHP, Türkiye'nin Ortadoğu gelişmelerine yönelik duruşunu şekillendirmiştir. Cumhuriyetin kurucu iradesi olarak zamanında Ortadoğu'da önemli rol üstlenen CHP'nin zaman içerisinde bölge ilişkilerinden kendisini uzaklaştırdığı görülmüştür. Bunun temel sebeplerinden birisi, CHP'nin yeni kimlik değerleri ve kodları üretme girişimiyle ilgilidir. Nitekim uzun dönem üretilen kimlik kodlarında Ortadoğu toplumlarıyla ilişkili ortak alanlar oluşturulmamıştır. Çünkü CHP, 20. yüzyılın başından itibaren Arap ve İslam kimlikleriyle ön plana çıkan Ortadoğu ülkelelerinden yaygınlaştırma sürecinde

olduğu kimlik yaklaşımı nedeniyle uzaklaşmış, kendi kimlik ve dolaşısıyla dış politika yönelimini laiklik gibi Batılı değerler kapsamında kurgulamıştır. Özellikle 1960'lı ve 70'li yıllardan itibaren CHP'nin kendisini "ortanın solu" ardından ise "demokratik sol" olarak konumlandırması ve Batılılaşmayı önlemesi, partinin Ortadoğu yönelimini de etkilemiştir. Bu süreçte

CHP'nin genel başkanı ve parti politikalarını belirlemede etkin figür olarak beliren Bülent Ecevit'in Ortadoğu bölgesine ve genel olarak üçüncü dünya ülkelerine bakışı daha farklı yönde gelişmiş ve ilişkilerin geliştirilmesine vurgu yapmıştır.

Bahsi geçen dönüşüm öncesinde CHP'nin siyasi parti olarak

1937'deki Sadabat Paketi sonrasında Ortadoğu meseleleriyle güçlü ilişki kurmadığı görülmektedir. Nitekim söz konusu dönemin iktidar partisi olması da bu dönemdeki ilişkilere dâhil olmasının temel nedenidir. Ancak Deniz Baykal'ın liderliği döneminde partinin daha güçlü dönüşüm çabasına girdiği söylenebilir. 2010 yılı itibarıyla ise Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderliğini yaptığı

CHP'nin izolasyon dönemine kıyasla farklı bir Ortadoğu yaklaşımı oluşturma çalışmalarına başladığı görülmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri, 2011 yılında başlayan Arap Ayaklanmaları'dır. Çünkü sürecin bölgesel yansımaları Türkiye'nin bölgeden izole edilemeyeceğine ilişkin gerçekliği ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Kılıçdaroğlu, 2011 yılında Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerinde gerçekçi ve yeni politikalara ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Böylece uzun dönemdir ilk kez CHP tarafından Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine ilişkin üzerinde dikkatlice düşünülmüş vizyon ve proje ortaya atılmıştır. Genel başkan "hakların kardeşliğine" vurgu yaparak bu kardeşlik bağının Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki politikalarla hukuk sistemlerine yansımaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunun için Ortadoğu'daki aydınların aracı aktör olmasını, böylece derin ve kapsamlı iş birliklerinin kurulmasını önermiştir. Bu iş birliğinin sistemli hâle gelmesi için ise "Ortadoğu evi" olarak önerdiği teşkilatlanma projesine dikkat çekmiştir ancak iş birliği kuracak aktörlerin aydınlar, sanatkârlar ve akademisyenler olması projenin kapsayıcılığını tartışmaya açabilecek niteliktedir.

Bölgede yaşanan ayaklanmalar CHP için Ortadoğu vizyonu ortaya koymayı zorunlu kıldığı için söz konusu Ortadoğu evi fikrini Karadeniz İşbirliği Teşkilatı gibi Doğu Akdeniz'e yaygınlaştırma fikri takip etmiştir. Ayaklanmaların ilk döneminde Kılıçdaroğlu'nun Ortadoğu ülkelerinin basın mensuplarıyla bir kahvaltı organize etmesi söz konusu projelerin ifade edilmesine CHP için alan sağlamıştır.

Bu toplantıda Kılıçdaroğlu'nun bir anlamda yeni bir CHP kimliği yaratmaya adım attığı görülmektedir. Nitekim kendisi, 20. yüzyılı Ortadoğu ülkeleriyle akraba olduğunu unutturan bir dönem olarak ifade ederken 21. yüzyıla bu bağların tekrar hatırlanması ve yeniden ilişkilerin kurulmasını önermiştir. Ancak tarihî bağlara yapılan vurguya ve CHP'nin daha kapsayıcı Ortadoğu yönelimi oluşturma çabalarına rağmen yine de ilişkilerin temkinli kurulması çabası da dikkat çekmiştir.

“

2018 seçim bildirgesiyle parti, Ortadoğu için daha kapsamlı eylem planları ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yıla kadar konjonktürel etkenlerin baskısıyla Filistin sorunu, etnik ve mezhebî çatışmalarla Türkiye'nin güvenliği kapsamında Ortadoğu'ya yaklaşım sergilenirken, 2018'deki Ortadoğu Barış ve İşbirliği Teşkilatı (OBİT) projesiyle bu dinamiklere iç siyasi faktörler de dâhil edilmiştir.

ORTADOĞU İLE YAKINLAŞMA ÇABALARI: ORTADOĞU BARIŞ VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI PROJESİ

Arap Ayaklanmaları'yla ortaya çıkan süreç içerisindeki demokratik dönüşümler, CHP tarafından desteklenirken ayaklanmalara doğru veya dışarıdan müdahale edilmesine net şekilde karşı durulduğu görülmüştür. 2011 yılından itibaren CHP'nin Ortadoğu meselele-

rine ilişkin izolasyon politikasından ayrılmaya başladığını gösteren adımların bölgede yaşanan konjonktürel gerçekliklerden kaynaklandığı aşikârdır. Akabinde ise Türkiye'nin iç ve dış politika ayrımının bulanıklaştığı bir süreçte birlikte CHP'nin Ortadoğu yaklaşımını şekillendirdiği görülmektedir. Nitekim, 2015 yılındaki seçim bildirgesinde Ortadoğu'ya ilişkin dış politika hedeflerine yer veren CHP, ayaklanmaların başlangıcının ardından yaşanan ilk genel seçimle somut adımlar atma yönündekini isteğini ve vizyonunu ortaya koymaya çalışmıştır. Parti, genel dış politika vizyonu olarak "yurtta barış dünyada barış" yaklaşımını benimseyerek değerlere dayanan açık dış politika izleneceğini dile getirmiştir. Bu bağlamda bölgede istikrar ve barışın kalıcılığı ulus devlet anlayışının, laik, çağdaş ve demokratik yapıların geliştirilmesiyle ilişkilendirilmiş ve Türkiye'nin Ortadoğu'da model ülke olması vurgulanmıştır. Model imajı için gerek iç siyasette gerekse de dış siyasette söz konusu değerlere bağlılığın eylemlerle desteklenmesi önerilmiştir. Ayrıca partinin eylemlerinden Ortadoğu'daki etnik ve mezhebî çatışmalarında herhangi bir gruba taraf olmadığı da görülebilmektedir. Eşit mesafede durma çabası kimi zaman eleştirilere sebep olsa da izolasyon döneminden kalma pratiklerin kısmen yansımaları olarak da yorumlanabilecektir.

2018 seçim bildirgesiyle parti, Ortadoğu için daha kapsamlı eylem planları ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yıla kadar konjonktürel etkenlerin baskısıyla Filistin sorunu, etnik ve mezhebî çatışmalarla Türkiye'nin güvenliği kapsamında Or-

tadoğu'ya yaklaşım sergilenirken, 2018'deki Ortadoğu Barış ve İşbirliği Teşkilatı (OBİT) projesiyle bu dinamiklere iç siyasi faktörler de dâhil edilmiştir. Böylece Suriye'deki gelişmelerden doğan güvenlik endişelerine sığınmacı problemlerinin eklendiği ve çözüm arandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Suriye'deki savaşın sonlandırılması için Birleşmiş Milletler (BM) vizyonunun benimsenerek Türkiye'de bulunan Suriyelilerin mağdur edilmeden güvenli biçimde geri gönderilmesine dikkat çekilmiştir. İsrail-Filistin sorunu ise CHP'nin bu döneme kadarki yaklaşımıyla benzer şekilde iki devlet arasındaki çözüme odaklanan girişimlerin desteklenmesi yönünde olduğu ifade edilmiştir. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına dikkat çekilirken Irak'ı oluşturan gruplara aynı mesafede yaklaşan eşit ilişkiler kurulmasının önemsendiği görülmüştür. Ayrıca Irak ile ilişkilerin Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamında ele alındığı anlaşılmaktadır. İran ve Mısır ise olumlu tarihî ilişkiler hatırlatılarak iş birliğinin yeniden geliştirilmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Tüm bu hedeflerin hayata geçirilebilmesi için Kılıçdaroğlu başta olmak üzere partinin 2018 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden itibaren Ortadoğu Barış ve İşbirliği Teşkilatı (OBİT) kurulmasına yönelik projelerini öne çıkardıkları görülmektedir.

Partinin 2020'de yayımladığı İkinci Yüzyıla Çağrı bildirisinde yer verdiği OBİT, CHP'nin bölge merkezli dış politika geliştirme çabasının en somut örneğidir. Bu yapılanmanın kurucu üyeleri İran, Irak, Suriye ve Türkiye olarak belirlen-

miştir. OBİT'in hedefi ise bölgede barış, istikrar ve huzurun iş birliği esasıyla kurulmasıdır. Bu teşkilatın parti tarafından dile getirilen en önemli motivasyonu bölgede uygulanmaya çalışılan ama farklı bölgelerden devşirilen geçmiş projelerin bugüne kadar Ortadoğu bölgesinde başarıya ulaşmamış olmasıdır. Bu sebeple burada bir proje oluşturulacak ise bunun kurucu aktörlerinin bölge ülkelerinden olması gerektiği savunulmaktadır. Bölgede özellikle terör ve kitlesel göç hareketleri temel sorun olarak değerlendirilirken, söz konusu olgulardan en çok Türkiye'nin etkilendiğine dikkat çekilmektedir. Göçün kaynak ülkeleri Afganistan ve Suriye olarak belirlenirken İran ve Irak transit ülke olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple OBİT'in kuruluş aşamasında 4 ülkenin iş birliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bir savunma ya da güvenlik örgütü olma gibi amacı olmayan OBİT ile bölgenin temel sorunları ve bu sorunlardan etkilenen ülkeleri kapsayacak şekilde diyalog ve iş birliği sürecini başlatılmak için uygun platformun sağlanmasına katkı sunulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca kurucu üye olarak hedeflenen dört ülke OBİT için başlangıç adımları olarak değerlendirilmektedir. Süreç içerisinde bölgedeki diğer ülkelerin de OBİT'e dâhil edilmesi, hatta Ortadoğu'daki gelişmelerden etkilenen başta Avrupa Birliği (AB) olmak üzere diğer küresel aktörlerin de bölge istikrarına katkı sağlama alanı olması hedeflenmektedir. Böylece OBİT'in sadece bölgesel istikrar mekanizması değil küresel istikrar aracı olarak da değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

“
CHP'nin, barış odaklı, doğrudan veya dolaylı müdahalelerden uzak, bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını destekleyen, bölgede refahın artmasına yönelik girişimleri önemseyen, uyuşmazlıklarda siyasi ve diplomatik yolların tercih edilmesini vurgulayan bir vizyon ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir.”

Sonuç olarak, Ortadoğu'daki meselelerden kendisini soyutlamanın CHP için bölge gerçekliğini göz ardı etmek anlamına geldiği yaşanan gelişmeler neticesinde anlaşılmıştır. Bu kapsamda yeni bir Ortadoğu yaklaşımı oluşturmaya çalışırken CHP'nin, barış odaklı, doğrudan veya dolaylı müdahalelerden uzak, bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını destekleyen, bölgede refahın artmasına yönelik girişimleri önemseyen, uyuşmazlıklarda siyasi ve diplomatik yolların tercih edilmesini vurgulayan, evrensel değerlerin bölgede yayılması için iş birliği ve iletişimi gerekli gören bir vizyon ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Ancak uzun zamandır siyasi hayatına ana muhalefet olarak devam ediyor oluşu CHP'nin dış politika pratiği üretiminde koordinasyonsuzluk yaşamasını da beraberinde getiren bir gerçekliktir. Bu sebeple hedeflerin hayata geçirilebilmesi için somut adımlar atılabilecek hem alana hem de parti içinde istikrarlı uygulamalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. ■